

Tweelingzussen geven *Congolese vrouwen* een stem

Documentairemakers **Femke en Ilse van Velzen** laten zich nergens door tegenhouden. In Congo, dat eind juni 50 jaar onafhankelijk is, hoorden ze over de verwoeste levens van verkrachte vrouwen en ze vonden dat de wereld daarvan moest weten. **'We móésten deze vrouwen hun verhaal laten vertellen.'**



Links: Femke en Ilse van Velzen.
Onder: stills uit de documentaire *Fighting the Silence*

Het Tanganyikameer bij het dorpje Baraka ligt er rimpelloos bij onder een prachtige wolkenhemel. Een idyllisch plaatje uit het oosten van Congo, zo lijkt het. Dan zien we een vrouw het water in lopen. Terwijl ze zich stevig met zeep schrobt, vertelt ze. 'Ze waren met heel veel, ze kwamen uit de bergen. Terwijl ik op de grond lag, sloegen ze me en stompten me op m'n borst. Ik wist niet dat ze me een voor een zouden verkrachten. Ze hielden zich niet schoon, ze hebben luizen in hun kleren en ze verkrachten. Telkens als ik hun geur ruik, ga ik me wassen.' Het is een scène uit de documentaire *Fighting the Silence* van Femke en Ilse van Velzen (29). In de film vertellen twee vrouwen en een jong meisje over hun verkrachting en de gevolgen daarvan. De vrouw bij het meer kreeg een miskraam en kon daarna geen kinderen meer krijgen. Verkrachting werd op grote schaal als oorlogswapen toegepast tijdens het conflict dat in 1996 in de Democratische Republiek Congo uitbrak. En nog altijd is verkrachting aan de orde van de dag. Het is officieel wel strafbaar, maar de wet wordt niet toegepast. Naar schatting 150.000 vrouwen zijn er het slachtoffer van geworden. Wie verkracht wordt in Congo, zwijgt daar liever over, weten de documentairemakers. Dat de vrouwen in *Fighting the Silence* wél hun verhaal wilden vertellen, was ongelofelijk moedig, zegt Femke. 'Vrouwen die dit hebben meege- maakt, worden door hun omgeving verschrikkelijk be- ➔

De Burgeroorlog

De Congolese Burgeroorlog vloeide voort uit de genocide in Rwanda in 1994 en speelt zich vooral af in de Democratische Republiek Congo. Negen Afrikaanse landen, waaronder Rwanda, Burundi en Oeganda, zijn bij het conflict betrokken. Volgens het International Rescue Committee (IRC) zijn sinds 1998 circa 5,4 miljoen mensen gestorven als gevolg van de oorlog en de nasleep ervan. Ondanks het officiële einde van de oorlog eind 2002 sterven jaarlijks nog steeds zo'n half miljoen mensen als gevolg van de strijd. De VN heeft eind mei besloten 2000 man Monuc-vredestroepen terug te trekken uit gebieden waar de veiligheidssituatie dat toelaat. De resterende vredesmacht blijft onder de nieuwe naam Monusco ingezet tot juni 2011.





2009 IFFPRODUCTIONS



handeld. De echtgenoten van de twee volwassen vrouwen wilden niets meer met hen te maken hebben.' In de film zegt een van de mannen: 'Een vrouw delen met een Burundees – dat kan echt niet. Je gaat terug naar je familie. Ik laat je los.'

Toen ze acht jaar geleden aan het filmen waren voor *Terug naar Angola*, waarin drie uitgeprocedeerde jonge asielzoekers werden geportretteerd, hoorden Femke en Ilse van Velzen voor het eerst over de verkrachtingen in Congo. Ilse: 'In het noorden van Angola, dicht bij de grens met Congo, vertelden vrouwen in de vluchtelingenkampen en journalisten gruwelijke verhalen. Dat liet ons niet los. Terug in Nederland realiseerden we ons dat niemand wist wat er in dat land aan de gang was. Dat was het moment waarop we besloten: wij móeten naar Congo om deze vrouwen hun verhaal te laten vertellen.' Ze waren geschokt door de rapporten van Human Rights Watch, Amnesty International en Artsen zonder Grenzen. Ilse: 'Daar lasen we over vrouwen die werden verkracht en van wie de baby's in het vuur werden gegooid, over groepsverkrachtingen en over genitale verminkingen met messen en stokken, over geweren die in vagina's werden afgeschoten.' Femke: 'Verkrachte vrouwen worden in Congo ook nog eens uitgestoten uit hun gemeenschap. Dus wie de samenleving kapot wil maken, richt zich op de vrouwen. De vrouw is de spil van het gezin, ook de economie draait op vrouwen.'

De twee reisden naar Congo om *Fighting the Silence* op te nemen. 'We vlogen op de vliegpunten van onze oom en hadden een klein budget van ontwikkelingsorganisatie ICCO gekregen om vijf weken door de provincie Zuid-Ki-

vu te reizen.' Het vervoer werd geregeld door hulporganisaties en ze sloepen bij Artsen zonder Grenzen. De Congolese Chantal Kakozi van de lokale hulporganisatie Sofibef bracht hen in contact met slachtoffers. Femke: 'We legden de vrouwen zo eerlijk en duidelijk mogelijk uit wat voor film wij wilden maken. Omdat de vrouwen vertrouwen hadden in Chantal durfden sommigen hun verhaal voor de camera te vertellen.'

Het filmen was een aangrijpende ervaring. Zo was er bijvoorbeeld het moment dat het jonge meisje met neergeslagen ogen vertelde hoe ze werd verkracht door een man uit de buurt. Die beschuldigde haar van het stelen van zijn palmnoten en stelde haar voor de keuze: 'Wil je sterven of met me slapen?' De tranen stroomden over haar wangen. Femke: 'Toen hielden wij het ook niet meer droog.'

In 2009 volgde de documentaire *Weapon of War*, waarin de daders van verkrachting hun verhaal doen. Femke: 'Als we op straat een soldaat zagen, vroegen we elkaar: hoeveel heeft hij er verkracht, denk je?' Maar hoe meer de twee zussen zich verdiepten in de verkrachtingen, hoe meer ze ervan overtuigd raakten dat ze ook het gezichtspunt van de daders moesten belichten. Alleen al omdat in de Congolese maatschappij verkrachting nog altijd toeneemt.

Waarom doen mannen dit, waarom gaan die verkrachtingen maar door en welke groepen gebruiken seksueel geweld als oorlogswapen, vroegen zij zich af. Femke: 'Niemand, ook de lokale vrouwengroepen niet, kon daar een exact antwoord op geven. Daarom zijn we het die mannen zelf maar gaan vragen.'

Weapon of War, onlangs bekroond met de Dick Scherpenzeelprijs, maakt duidelijk dat het probleem minder zwart-wit is dan het op het eerste gezicht lijkt. Ilse: 'Ex-militairen die terugkeren in de samenleving zijn gefrustreerd, voelen zich gebruikt en lijden aan een posttraumatisch stress-syndroom. Ze drinken, nemen drugs en hebben geen werk. Die groep valt terug in gewelddadig gedrag. Sommige mannen zijn zó kapot teruggekomen uit de oorlog, dat er geen sprankje licht meer in ze zit. Zij zijn ook slachtoffer, al blijven ze wel degelijk dader.'

Uit de documentaire blijkt ook hoe complex de situatie is. Ilse: 'In Congo zitten ruim zestig verschillende gewapende milities met ongeveer vijftigduizend leden, en honderdduizend militairen van het Congolese leger.' Elke groep heeft weer andere politieke en economische belangen. Ze voeren hun eigen strategieën en zetten verkrachting daarbij in. In de documentaire drukt commandant Taylor, met bivakmuts en zonnebril, het zo uit: 'Seksueel geweld was ons grote wapen. Het was dé strategie van ons revolutionairen. We gebruikten het als een manier om de overheid te provoceren.' Soldaat Kasareka, een voormalig Mai Mai Simba-rebel, vertelt dat hij en zijn medestrijders bij een vrouw de borsten en het

'Praten is goed om dingen lichter te maken. En we zijn erg nuchter'



2009 IFFPRODUCTIONS

Linker- en rechterpagina: op pad met de Mobiele Cinema.

geslacht afsneden en die droogden. 'Onze magiër gebruikt die om tatoeages mee te maken.' Hij toont de littekens daarvan op de binnenkant van zijn armen. 'Hierdoor konden de kogels ons niet raken.'

De ene dader wilde zijn verhaal vertellen om mensen deelgenoot te maken, de andere omdat hij het aan niemand anders kwijt kon, en kapitein Basima, die het tot zijn miserie heeft gemaakt om seksueel geweld te bestrijden, werkte mee omdat hij open wilde zijn over zijn verleden als verkrachter. Ilse: 'Omdat wij hen op een niet-veroordelende manier benaderden, waren ze bereid te praten. We probeerden hen te zien als gewone mensen in plaats van beesten, zoals ze zelf zeggen.' De zussen moesten zich mentaal en emotioneel wel goed voorbereiden op de gesprekken.

'Als we op straat een soldaat zagen, vroegen we elkaar: hoeveel zou hij er verkracht hebben, denk je?'

Ilse: 'Maar het lukte omdat we wisten waarvoor we het deden. Tijdens zo'n gesprek ben je gefocust en zorg je dat je alles te weten komt. Maar we hebben nog nooit zoveel gruwelijks gehoord uit de eerste hand. Als alles woord voor woord was vertaald, vielen we van onze stoel.'

Femke stelt dat het een kans zou zijn om naast de verkrachte vrouwen, ook deze mannen hulp te bieden. 'Nu doen hulporganisaties wat zij kunnen om vrouwen op te vangen. Maar als je de mannen er niet bij betreft, kun je blijven opvangen, maar zal er niets veranderen.' Daarom

zijn ze pas naar New York gegaan, om daar met mensen van onder andere de Verenigde Naties te praten over hulp voor zowel de slachtoffers van verkrachting als de daders.

De zussen Van Velzen hebben zichzelf het vak van documentairemaker geleerd. Voor hun afstudeeropdracht bij de opleiding Culturele Maatschappelijke Vorming wilden ze liever een film maken dan een scriptie schrijven. Bovendien konden ze daarvoor naar het buitenland. 'Want we wilden zoveel mogelijk reizen,' lacht Ilse. In de sloppenwijken van Kaapstad volgden ze wekenlang kinderen die bij een lokaal radiostation werkten. Door het succes van hun eindopdracht, getiteld *Bush Kids*, werden de selfmade documentairemakers zich bewust van de kracht van het medium.

De twee zetten hun films ook in voor educatie en voorlichting. Zo bedachten ze de Mobiele Cinema: een met filmscherm en speakers uitgeruste fourwheeldrive die met hun documentaires langs dorpen trekt. Ilse benadrukt dat dat vooral op verzoek van Congolese vrouwen gebeurt. 'Zij willen met onze films aandacht vragen voor seksueel geweld en de gevolgen.' Het project wordt gesteund door Amnesty International en de lokale organisatie Search for Common Ground. De Mobiele Cinema heeft sinds het begin, september 2008, meer dan 350.000 mensen bereikt en gaat hierna nog eens drie jaar door.

Voor het nationale leger van Congo (FARDC) hebben de zussen een groot educatief programma opgezet, waarin ook vier korte voorlichtingsfilms worden gebruikt. Ze hopen dat militairen zich hierdoor bewust worden van wat verkrachting betekent. Femke: 'Tijdens onze gesprekken zeiden de daders dat ze zelden terugkijken. Veel militai- ➤



SVEN TORFINN

Gynaecoloog dr. Denis Mukwege

ren proberen niet aan de gevolgen van hun daden te denken, dus zullen ze nooit weten wat die gevolgen zijn. De beelden van de vrouwen en de verhalen over hun verwoeste levens confronteren hen voor het eerst met wat ze hebben gedaan. Hopelijk komen zij daardoor tot inzicht.'

Inmiddels staat een nieuwe documentaire op stapel: *Justice for Sale*, over corruptie en het falende rechtssysteem in Congo. De zussen willen aan die film een nationale campagne tegen straffeloosheid koppelen. Eén reden waarom ze dit werk volhouden, is dat zij samen alle moeilijke én mooie ervaringen delen. 'Praten is goed om dingen lichter te maken. Verder zijn wij erg nuchter.' En de 'inspirerende en fantastische' mensen die zij tegenkomen geven hun ook kracht. Femke: 'Zoals Chantal Kakozi en de vele vrouwen die, ondanks alles wat ze hebben meegemaakt, hun vitaliteit en humor hebben behouden. Of mannen als Denis Mukwege, een arts in het Panzi-ziekenhuis in Bukavu. Hij wijdt zijn leven aan het behandelen en opereren van verkrachte vrouwen.' (Mukwege kreeg op 18 juni de Van Heuven Goedhart-penning, een twee-

'Wie de samenleving kapot wil maken, richt zich op de vrouwen'

jaarlijkse onderscheiding van Stichting Vluchteling voor een persoon die zich op bijzondere wijze inzet voor vluchtelingen in zijn eigen regio, red.)

Femke: 'We hebben hem in 2006 ontmoet toen we in zijn ziekenhuis enkele slachtoffers interviewden. De vrouwen die daar na een verkrachting binnenkomen, hebben vaak inwendig letsel en fistels. Het is ongelooflijk wat die man aan gewonde vrouwen heeft behandeld. Hij is zo iemand die al het persoonlijke opoffert om tegen dit probleem te vechten. Door toedoen van al deze mensen houden we een gevoel van hoop.' ●

Fighting the Silence is vorig jaar door de IKON uitgezonden en nog te zien op www.ikon.nl/documentaire. De omroep zendt *Weapon of War* op een nader te bepalen tijdstip uit; www.ifproductions.nl



F-SIDE
Feministen van de
tweede golf
aan het woord

Noraly Beyer

Toen de Tweede Feministische Golf in Nederland aanspoelde, woonde ik net in Suriname. Ik was pas getrouwd en wilde bij de bank een eigen rekening openen. Dat kon niet zomaar. De loketbediende zei dat mijn man daarvoor toestemming moest geven. In de wet stond dat ik, als getrouwde vrouw, handelingsonbekwaam was. Ik moest voor alles toestemming vragen aan mijn echtgenoot.

Nederland had de handelingsonbekwaamheid van de vrouw in 1956 afgeschaft. In Suriname zou het nog tot 1981 duren voor het zover was. Het is dat ik een aardige man had die geen vragen stelde over waarom dit en waarom dat, maar ik voelde me zeer ongelukkig bij een voorschrift dat mij reduceerde tot een minderjarig kind.

Ik realiseerde me dat mijn moeder dus ook handelingsonbekwaam werd geacht. Toch herinner ik me haar als een onverschrokken iemand die het huishouden met man en zes kinderen bestierde en ook nog een baan als onderwijzeres had. Ik weet niet beter dan dat zij altijd haar eigen geld verdiende en lak had aan regels die haar in haar vrijheid beperkten.

Ze was op haar 21ste in haar eentje uit Suriname vertrokken, naar Curaçao. Haar vader was er fel tegen. Haar moeder zweeg. Haar zusters hadden stiekem afscheidsbriefjes in haar koffer gestopt, waarin

ze bewondering vermengden met jaloezie. Op Curaçao ontmoette ze mijn vader. Ze mochten niet in de kerk trouwen omdat zij katholiek was en hij protestant. 'Dan maar in de kapel,' zei mijn moeder. Ze lachte altijd triomfantelijk als ze erbij vertelde dat ze het enige én mooiste bruidspaar waren die ooit uit die kapel naar buiten kwamen.

Ik vermoed dat mijn moeder geen tekst had bij de begrippen emancipatie en feminisme. Ze had het er nooit over. Ze deed gewoon haar eigen ding en vocht soms in haar eentje een strijd uit. Zo kreeg ze paters, fraters en nonnen zo gek dat ze bij hen kon blijven werken, ook al hoorde in die tijd, zeker bij de katholieken, een getrouwde vrouw thuis te blijven om voor het gezin te zorgen.

De feministische golven hebben mijn moeder nooit geraakt. Waarmee niet gezegd is dat er in Suriname en op de Nederlandse Antillen geen bewegingen waren en nog steeds zijn die opkomen voor de positie van de vrouw. Op de Nederlandse Antillen is er sinds 1977 al vijf keer een vrouw minister-president geweest. Iets waar we in Nederland nog niet aan toe zijn gekomen. ●

MIJN MOEDER VOCHT IN HAAR EENTJE HAAR STRIJD UIT

* Noraly Beyer als 28-jarige presentator op de Surinaamse televisie



Noraly Beyer (63) was tot 2009 nieuwslezer bij het NOS Journaal. Ze is nu promotor van de Code Culturele Diversiteit en actief als columnist, acteur en toneelschrijver